

Seyyid Usûl Dergâhı ve Meşâyıha Ait Mezar Taşları

Hasan Basri Öcalan
Dr., UÜ. Fen-Edebiyat F. Tarih Bölümü
habasri@uludag.edu.tr

Özet

Bursa'nın Osmanlı döneminde tasavvuf kültürünün önemli merkezlerinden biri olduğu bilinmektedir. Bursa'daki dergâhlar, bu mekânlarda görev yapan meşâyih ve onlara ait mezar taşları kendi dönemlerinin tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu şehirde çeşitli onarımlarla günümüze ulaşabilen ender tarihî mekânlardan biri de Seyyid Usûl Dergâhı'dır. Altıparmak semti, Kuruçeşme Mahallesi'nde bulunan dergâh tamir edilerek kültür merkezi haline getirilmiştir. Bu yazıda dergâhın tarihî geçmişi, görev yapan şeyhler ile bahçede bulunan tarikat mensuplarının mezar taşları hakkında bilgi verilmektedir.

Abstract

Seyyid Usûl Lodge and Mashayikhes' Gravestones

It is well known that Bursa was the center of sufi culture in Ottoman period. Lodges in Bursa, "mashayikh" and their gravestones are very important symbols for the history of that period. Seyyid Usûl Lodge is one of the rare places that can reach to us by several restorations. This Lodge, which is in Altıparmak, Kuruçeşme district, is restored and established as a cultural center. This study aims to give an information about the history of lodge, sheikhs and gravestones in the garden.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Tasavvuf, Dergâh, Mezar Taşları.

Key Words: Bursa, Sufism, Dervish Lodge, Gravestones

Dergâhın kurucusu Seyyid Usûl'un hayatı hakkında fazla bilgi bulunmama ile beraber; Emir Sultân ve Seyyid Nâsır gibi Bursa tasavvuf tarihinde önemli yeri olan kimselerle beraber Buhara'dan geldiği ve şimdiki dergâhın olduğu yerde ikâmet ederek, burayı dergâh haline getirdiği, 894/1489 tarihinde vefat ettiğinde de aynı yere defnedildiği ifade edilmektedir¹. Mezar taşı dergâhın hazîresindedir². Taşta isim yazmamakla beraber, üzerindeki vefat tarihinden hareketle bu taşın O'na ait olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kaynaklarda aynı tarihte vefat edip, buraya defnedilen başka kimseden bahsedilmemiştir. Baş tarafında bulunan mezar taşının iç ve dış cephelerinde yazı vardır. Taştaki yazıları okunduğunda iç ve dış cephelerinin yer değiştirdiği söylenebilir. Zira dış cephe doğrudan vefat tarihi ile başlamaktadır. İç cephe ise daha anlamlı bir cümle ile başlamaktadır. Son yapılan düzenleme esnasında ayak tarafına konulan taşın da Seyyid Usûl ile alakası yoktur.

Resim 1- Seyyid Usûl'un baş taşı dış cephe

Fî târihi sene erba'un ve tis'ine ve semânemie

Yâ vâkıfen bi-kabrî yâ mütefekkiran bi-emrî

Bi'l-emsî küntü mislek ğâden tesîru mislî

¹ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, Haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever, Bursa 2000, s. 172; İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa Hüdavendigâr Vilayeti Matbaası 1302 (1884), s. 219; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Fatih Millet Kütüphanesi, No:1098, 103b; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî Bursa Dergâhları*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa 1997, s. 413.

² Mehmed Şemseddin Efendi, *Karâr-ı Şemsî*, Safiyüddin Erhan'daki yazma nüsha, s. 46.

Resim 2- Seyyid Usûl'un baş taşı iç cephe:

Hüdânın rahm-ı birle oldu mağfûr
Olur nakşiyle Burûsa içre meşhûr
Şehîd oldu anunçün ma'sumı pâk
Kazâ sengi serinden olmadı dûr

Hâtıra Yâhud Mir'ât-ı Burûsa adlı kitabın yazarı Hasan Tâib Efendi ise Seyyid Usûl'un mezar taşıyla ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir: "Kapudan girildikde sol cihetde etrâfını tahta parmaklıkla muhât lahd-i şeriflerinin seng-i mezârında şu

Merâ nîk-zâd be-nâçâr bâyedeş nûşîd

Zi-câm-ı dehr mey-i "küllü men aleyhâ fân"³

ibâre muaherrerdir."⁴ Ancak bu ifadelerin yazıldığı mezarın yan taşları başka bir mezara konulmuştur.

Kurucusunun vefatından sonra bir müddet metruk kalan dergâh binası, Sinan oğlu Perî Peyker Cafer Çelebi (v. XVI. yüzyılın ikinci yarısı) tarafından tamir edilerek medrese haline getirilmiştir. XIX yüzyılın sonlarına kadar medrese olarak hizmet veren mekânda görev yapan kimi müderrislerin isimleri ile medresenin işleyişi hakkında bir takım bilgiler bulunmaktadır⁵.

1216/1801 tarihinde Bursa'da çıkan büyük bir yangın sonucu medrese olarak kullanılan bina da yanmış ve yeri arsa olarak kalmıştır. Kısa bir müddet sonra, boş arsaya iki oda inşa edilerek yeniden dergâh olarak hizmet etmeye başlamıştır. Bu tarihten

³ Benim için çaresiz en iyi azık; zamanın kadehinden "her şey fânidir" şarabını içmektir.

⁴ Hasan Tâib Efendi, *Hâtıra Yâhud Mir'ât-ı Burûsa*, Hüdâvendigâr Vilayet Matbaası 1323,s.22.

⁵ Hızlı, Mefail, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul 1998, s. 178-179. *Ravza-i Evliya'nın* yazıldığı tarihte (1059/1649) burası medrese olarak hizmet vermeye devam etmektedir. *Age*, s. 172.

itibaren dergâhta görev yapan meşâyihın hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmaktadır. Bu tarihten itibaren meşihata ilk olarak Şeyh Ahmed Efendi atanmıştır.

Eşrefzâde Abdülkadir Efendi'nin halifesi olan Ahmed Efendi ile dergâh, Kadiriyye Tarikatının Eşrefiyye koluna geçmiştir. Salih, mütedeyyin, edîb, ehl-i hâl olan Şeyh Ahmed Efendi, aynı zamanda nüktedân birisidir. Dostlarına "Ben 1225 yılı Muharrem ayının filanca gününde vefat edeceğim"⁶ diyerek vedalaşmada bulunurmuş, nitekim aynı tarihte vefat etmiştir. (Muharrem 1225/Şubat 1819) Vefatına Bursa Narlı Dergâhı şeyhi Fahreddin Efendi'nin düşürdüğü tarih şöyledir:

Sarf-ı cevherle ana târîh didim

Gitdi Ahmed Dede cennet-i âşiyâna

Dergâhın hazîresine defnedilen Şeyh Ahmed Efendi'nin mezar taşı kayıptır⁷.

Şeyh Ahmed Efendi'nin vefatından sonra yine harap olan dergâh Zuhûrî Mehmed Efendi tarafından yeniden iyi bir şekilde tamir edilmiştir.

Aslen Bursalı olan Zuhûrî Mehmed Efendi, Tahir Paşa'nın kardeşidir. Tasavvufî eğitimini Zincirî Ali Efendi Dergâhı şeyhi Mehmed Said Efendi'den tamamlamıştır⁸. Bu kişi Bursalı müellif Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi'nin dedesinin babasıdır.

Dönemin Maliye Nâzırı Abdurrahman Nâfiz Paşa'nın, Şeyh Mehmed Efendi'ye olan özel sevgisi sonucu tavassut etmesiyle, Bursa mütesellimi Ahmed Ağa nezaretinde, 1251/1836 tarihinde dergâhın boş kalan arsası üzerine bir tevhidhâne ve birkaç odadan oluşan selâmlık kısmı yeniden yapılmıştır. Dergâha, Mehmed Efendi şeyh olarak atanmış ve Sa'diye Tarikatına hizmet vermeye devam etmiştir⁹.

Şeyh Mehmed Efendi, 1260/1844 Ramazan'ında İstanbul'da Nâfiz Paşa'ya yaptığı ziyaret sırasında Paşa'nın Beylerbeyi'ndeki sahil evinde vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da Nakkaştepe Kabristanı'ndadır.

⁶ Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, s. 413.

⁷ İsmail Belîğ, *Güldeste*, nâşirin notu, s. 219 derkenarda. Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, 104b, Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, s. 414.

⁸ Zincirî Ali Efendi Dergâhı ile ilgili geniş bilgi için bk. İsmail Akbulut, *Bursa'da Sa'diye Kültürü ve Zincirî Ali Efendi Zaviyesi*, UÜSBE, basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1996.

⁹ İsmail Belîğ, *Güldeste*, nâşirin notu, s. 219 derkenarda. Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, 104b.

Zikir esnasında çeşitli âletlerle “burhan ızhar ettiği” rivayet edilir. Birçok mürid yetiştirmiştir. Evladı olmadığından yerine İncirli Dergâhı’ndan yetişen Şeyh İbrahim Efendi geçmiştir.

Kavukçuzâde İbrahim Efendi, İncirli Dergâhı şeyhi Şeyh Nafiz Efendi’nin halifesidir. 7 Zilkade 1260/18 Kasım 1844 günü şeyh olmuş ve o günden itibaren Sa’dî zikri terk edilerek, yeniden Kadiri-Eşrefî zikrine geçilmiştir. Şeyh İbrahim Efendi, Seyyid Usûl Dergâhı şeyhliği dışında, aralarında Selâmî Ali Efendi Dergâhı’nın da bulunduğu kimi dergâhlara da vekâlet etmiştir¹⁰. 19 Rebiülâhir 1273 (17 Aralık 1856) günü vefat eden şeyh İbrahim Efendi, dergâhın hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında şunlar yazılıdır:

*Resim 3: Hüve'l-Hayyu'l-Bâki
Tarikat-ı aliyye-i Kâdiriyye ve
Eşrefiyye'den kutbu'l-ârifin
Seyyid Usûl Dergâhı'nın post-
nişin-i irşâdı cennet-mekân el-Hâcc
İbrâhîm Dede Efendi'nin
Rûh-ı pür-fütûh-ı şerîfiçün el-fâtiha
19 R 1273*

Şeyh İbrahim Efendi, çocuksuz vefat ettiğinden, Seyyid Usûl Dergâhı boş kalınca devrin şeyhülislâmı tarafından, İstanbul’da bulunan Muhibbullâh Efendi görevlendirilmiştir.

Aslen Diyarbakırlı olan Muhibullah Efendi, çeşitli ilim dallarıyla, özellikle Hadis ilmiyle meşgul olmuş, Kâdiriye tarikatinden icâzet almış ve İstanbul’a gelmiştir. Seyyid Usûl Dergâhı şeyhliğine getirilene kadar İstanbul’da kalan Muhibullah Efendi, dergâhta tasavvufî eğitim ve icrâ-yı âyin yanında müridlerine Hadis dersleri de vermiştir¹¹.

¹⁰ İsmail Belîğ, *Güldeste*, nâşirin notu, s. 219 derkenarda. Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, s. 415.

¹¹ İsmail Belîğ, *Güldeste*, derkenarda nâşirin notu, s. 220; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, s. 416.

Onun zamanında dergâh tekrar tamir edilmiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre, Şeyh Muhibbullah Efendi yaptığı başvuruda, dergâhın tevhidhânesi ile kendisinin oturduğu harem dairesinin alt katının tamire muhtaç olduğunu ifade etmiş, yapılan keşif sonucunda tevhidhânenin 12x10 arşın, şeyh odasının da 11x75 arşın ebadında olduğu gibi önemli bilgiler bulunmaktadır. Keşif raporuna göre adı geçen binaların tamiri için 17.000 kuruşa ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmış, 9 Safer 1276 (7 Eylül 1839) tarihli padişah emri ile belirtilen meblağın ödenmesi ve dergâhın tamir edilmesi emredilmiştir¹².

Dergâh şeyhliği hizmetini 21 sene yerine getiren Muhibbullah Efendi'nin bir divan oluşturacak kadar şiirleri olduğu ve şiirlerinde "Muhibb" mahlasını kullandığı rivayet edilmektedir.

Şeyh Muhibbullah Efendi, 23 Safer 1293 (20 Mart 1876) vefat etmiş ve O da dergâhın hazîresine defnedilmiştir¹³. Kaynaklarda mezar taşının hazîrede olduğu yazılı ise de, hazîrede yapılan son çalışmalarda mezar taşına rastlanılmamıştır.

İki oğlundan birisi olan Abdurrahim Efendi, Mûsika-ı hümâyunda binbaşı rütbesine kadar yükselmiş, ancak yakalandığı hastalık nedeniyle, hava değişimi için geldiği Bursa'da (v. 1284/1867) vefat etmiş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir. Mehmed Şemseddin Efendi'nin ifadesine göre, mezarının yeri belli değildir¹⁴.

Babası Muhibbullah Efendi'nin yerine dergâhta şeyh olan Fazlî Efendi; ümmî, son derece nüktedan ve latife yapmasını seven birisidir. Dergâhın yerini soranlara; "*Yahudilikten geçince doğru dergâha varırsınız*" şeklinde cevap verirmiş. Dergâhta Kadiriye usulü üzere âyin icra etmiştir¹⁵. 1301 yılı Recep ayının 25'inde (21 Mayıs 1884) vefat etmiş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir.

Şeyh Fazlî Efendi vefat ettiği zaman, şeyhin oğlu Abdülkadir Efendi askerlik görevini yerine getirdiği için dergâha bir süre, amcasının oğlu Nâil Efendi vekâlet etmiştir. Nâil Efendi, asâleten atanması için başvuruda bulunduğu halde, asâleten atanması yapılmamış, askerlik görevinden sonra Abdülkadir Efendi dergâhın şeyhliğine atanmıştır.

Abdülkadir Efendi, yukarıda hayatı hakkında bilgi verilen Fazlî Efendi ile Nakşibendi-i Atik Dergâhı şeyhi Hâdi Efendi'nin kızı Zehra Hanım'ın oğludur ve 1277 tarihinde doğmuştur. Küçük yaşta annesi

¹² BOA, A. MKT. NZD, 289/20. (25 M 1276).

¹³ İsmail Belig, *Güldeste*, derkenarda nâşirin notu, s. 220.

¹⁴ *Karar-ı Şemsî*, s. 46.

¹⁵ İsmail Belig, *Güldeste*, s. 220 (Nâşirin notu, derkenarda). Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, s. 418.

vefat emiş, üvey anne elinde sıkıntı yaşadığından, askerlik yolunu tercih etmiş ve Bahriyeye dâhil olmuştur. Bu dönemde İstanbul'da İsmail Rûmî Dergâhı şeyhi ve Şeyhu'l-meşâyih Ahmed Efendi'ye intisab ederek icazet almıştır. Babasının vefatından sonra Seyyid Usûl Dergâhı şeyhi olmuş ve Pazar günleri icrâ-yı âyin etmiştir.

Şeyh Abdülkadir Efendi, 1306 (1889) tarihinde dergâhın bazı odalarını yeniden yaptırdığı gibi, 1319 (1901) tarihinde de Tevhidhâneyi tamir ettirmiştir. Bu dönemde Kâdiriye usulü icrâ edilirken, bir gün de teberrüken Uşşâkîlere ayrılmış, böylece aynı dergâhta Uşşâkî zikri de icra edilmiştir. Hazîrede Uşşâkî meşâyihâ ait mezar taşlarının bulunmasının sebebi budur.

Resim 4: Uşşâkî Şeyh Ahmed Hamdi Baba'nın mezar taşı

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Bu makberede tarikat-ı aliyye-i Uşşâkiyye meşâyih-ı

kirâmından ârif-i billâh mürşid ile'llâh Câmî'-i müsemmâ-yı esmâ-ı isnâ aşer Burûsalı Ahmed Hamdî Babanın cism-i mahsusı medfûndur menba'-ı mâu'l-hayât-ı ma'rifet-i ilâhiyye

olan bu şeyh-i kâmil neş'e-i dünyeviyyesinde Otuzyedî sene kadar teşnegân-ı me'ârif-i fuyûzât-ı ma'neviye ile sîr-âb itmîşidi Seksenbeş sinninde âzim-i dâru'n-na'im oldı

Sene 1320

Şeyh Abdî Efendi; bu dönemde Bursa'da bulunan, evini hândergâh haline getiren ve vefatında dergâhın hazîresine defnedilen Uşşâkî Ahmed Hamdi Baba ile ilgili *Sefîne-i Evliyâ* müellifi Hüseyin Vassâf'a şu hatırasını aktarır: "Ölümünden iki gün önce bizim dergâhın yanındaki berbere tıraş olmuş, sonra karşıdaki kahveciye borcunu ödemiş, ardından da bize uğrayıp selâm verdi ve 'Çarşamba günü size misafir geleceğiz evlâd' dedi. Biz de 'Hay hay efendim, buyurunuz, sohbet ederiz' diye mukabelede bulunmuştuk. Çarşamba günü Hamdî Efendinin oğlu yaşlı gözlerle dergâhın kapısını çaldı ve 'Efendim babamız Hakk'a yürüdü. Ölmeden önce de sizin dergâhınıza,

*Seyyid Usûl dergâhının hazîresine gömülmeyi vasiyet etti' deyince biz Hamdî Baba'nın 'Çarşamba günü size misâfir geleceğiz evlâd' demesindeki sırrı anlamış olduk."*¹⁶

Seyyid Usûl Dergâhı hazîresinde medfun Uşşâkîlerden birisi, Hamdi Baba'nın halifesi Hammâmî İsmail Efendi'dir¹⁷. Onun mezar taşındaki tarihi de Mehmed Şemseddin Efendi yazmıştır. Vefat tarihi 20 Safer/28 Kasım 1915, Salı günüdür.

Resim 5: Uşşâki Hammâmî İsmail Efendi

İsmâil Rüşenî

*Geçme zâir bu makâma dîde-i ibretle bak
Bu fenânın bî-vefâlığını gör de al sabak*

*Devrini tekmîl için gönderdiler bu âleme
Zevk-i sûrî sanma matlab başka maksad
olacak*

*İşte bu Şeyh Ahmed Hamdîye intisâb idüb
Gördi seyr ile sülûkî müşkilini kıldı şak*

*Mürşid-i kâmil olub neşr eyler idi mesleğin
Râh-ı Uşşâkiyye üzre hem uyandırmış çerâk
Çakır Ağa Hamamını itmişdi mesken kendüye
Anda hall-ı müşkil eylerdi mürîdânın bi-hakk*

*Âb-ı tevhîd ile tâhir ol deyu eylerdi pesend?
Külhen-i aşkda vücûdın varını gel sen de yak*

*İki dîdem yaş döküb Şemsî tamâm târîh didim
İtdin İsmâil Efendi cânını kurbân-ı Hak*

ایتدك اسمعيل افندی جانیکى قربان حق

20 Safer sene 1334 yevm-i Salı

*Dergâhta medfun bir başka Uşşâkî de Şeyh Yûnus Dede'dir.
Yukarıda adı geçen Hamdi Baba'nın halifesi olup, şeyhin*

¹⁶ Kılıç, Mahmut Erol, "Bursa'da Uşşâkîler", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, Haz. Ramis Dara, Bursa 2002, s. 220; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul 2006, IV, 470.

¹⁷ Hüseyin Vassâf, *Age*, IV, 475.

müritlerinden Hammâmî İsmail Efendi'nin yerine postnişin olmuş, vefat ettiğinde şeyhi gibi Seyyid Usûl Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. (v. 10 Şevval 1340, 7 Haziran 1338, 6 Haziran 1922)¹⁸. Mezar taşındaki tarih, Yâdigâr-ı Şemsî müellifi Mehmed Şemseddin Efendi'ye aittir.

Resim 6: Uşşâki Şeyh Yûnus Dede'nin mezar taşı

Lâ mevcûde illâ hû

Sâlik-i râh-ı Hüsâmeddîn-i Uşşâkî olub
Ahmed-i Hamdî Efendi'dir bu zâta reh-nümâ
Sa'y idüb ikmâl için seyr ü sülûka rûz u şeb
İtdi itmâm lutf-ı Hak'la oldı tevhîd âşinâ
Hayli demdir neşr-i envâr-ı tarîkat eyleyüb
Feyz-i ma'nâ ile irşâd eyliyordı dâimâ
Gerçi ümmî idi sûretde fakat Yûnus gibi
Ma'nevî ilm-i ledünden kalbi idi rûşenâ
Zâhir ü bâtın sivâdan kalbini pâk eylemiş
Sırr-ı tevhîd ile müstağrak idi ehl-i fenâ
Aslına ric'at için eylerdi her dem intizâr
"İrcîî" emri gelince eyledi terk-i sivâ
On iki esmâyı câmi' Şems-i cevher târîhi

Varlığın fânî idüb Yûnus Dede buldı bekâ

وارلغن فانی ایدوب یونس دده بولدی بقا

10 Şevval 1340/7 Haziran 1338

Şeyh Abdülkadir Efendi görevde iken 1326 yılının Muharrem ayında, Seyyid Usûl Dergâhı'nda diğer dergâhlarda olduğu gibi Mersiye okunmuş ve aşûre ikram edilmiştir. Bu merasim sonunda yapılacak olan duayı dergâhın şeyhi usûlen Reisu'l-meşayih olan Mustafa Vahyî Efendi'ye teklif etmiş. O da dua esnasında, dönemim padişahı II. Abdülhamid Han için "Şevket-meâb Efendimiz hazerâtının ruhlarına" şeklinde bir yanlışıklık yapmıştır. Bunun üzerine Bursa valiliği ve saray tarafından soruşturma açılmış, o mecliste bulunanların tümü bunun bir dil sürçmesi olduğunu ifade etmelerine rağmen, Mustafa Vahyî Efendi İstinaf Mahkemesi azalığı

¹⁸ Hüseyin Vassâf, *age*, IV, 471. *Sefîne-Evliyâ'nın* neşrinde, Yunûs Dede'nin mezar taşındaki, "sırr" kelimesi "bahr"; "her dem" kelimesi "dâim" şeklinde yanlış yazılmıştır. *Age*, IV, 472.

görevinden azledilmiştir¹⁹. Bursa dergâhlarında Muharrem ayında geleneksel olarak Mersiye okunduğu ve aşûre ikram edildiği mecliste bulunan ve kayıtlara geçen meşâyihın ifadelerinden anlaşılmaktadır²⁰.

Yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak 8 Receb 1343 (2 Şubat 1925) Pazartesi günü vefat eden Şeyh Abdî Efendi, Ulu Cami'de kılınan cenaze namazından sonra, dedesi Muhibullah Efendi'nin mezarına defnedilmiştir. *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi Mehmed Şemseddin Efendi, Şeyh Abdî Efendi ile 40 yıllık dost olduklarını ve vefatına şu şiirle tarih düştüğünü ifade etmektedir:

*Post-nişin-i dergeh-i Seyyid Usûl 'âli-makâm
Ya'ni Şeyh 'Abdi Efendi nik-baht ü nik-nâm*

*Bendedir âl-i âbâ'ya hem de 'Abdu'l-kâdir'e
Eyleyüp icrâ-yi âyîn-i tarikat subh u şâm*

*Ehl-i hizmet sâhib-i cûd u semâhat idi ol
Her sağîr ile kebîre hurmet eyledi müdâm*

*Sa'y idüp kıldı mücedded dergeh-in bânîsidir
İnd-i Hak'da zâyî' olmaz itdiği hıdmet tamâm*

*Rind-i deryâ-dil hafifü'r-rûh latîfe-gû idi
Meclisinde pür tarab pür neş'e idi hâs u 'âm
Mahviyyet ehli tevâzu'-pîşe dervîş nihâd idi
Âşk-ı bi'llâh muhibb-i cân idi ol hümâm*

*Vâlidî Fâzıl u Muhibbu'llah Efendi ceddidir
Kâdirî-hânedan olmuş nâ'il-i feyz ü merâm*

*İtdi icrâ-yi meşîhat kırk sene bu tekyede
"İrci'i" emri gelince oldu ol dem emre râm*

¹⁹ Çetin, Atilla, "Altıparmak'ta Seyyid Usul Dergâhı", *Uluslar arası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu*, Haz. Mehmet Temelli, Bursa 2005, s. 240.

²⁰ Nitekim Seyyid Usûl Dergâhı tamir edildikten sonra, 1430 (Aralık 2008) hicri yılının Muharrem ayında bu gelenek yeniden ihya edilmeye çalışılmış, bu bağlamda Safiyüddin Erhan tarafından kısa bir konuşmadan sonra, kasetten bir mersiye dinletilmiş ve dinleyicilere aşûre ikramı yapılmıştır.

*Şemsi-i Mısrî duyunca irtihâlini didim
Şâfi' olsun Cenâb-ı pîr ile Fahrü'l-enâm*

*Dürr gibi iki gözüm yaşıyla çıkdı târihi
Kıldı şeyh Abdî Efendi dâr-ı adn içre makâm*

قیلدى شیخ عبدی افندی دار عدن ایجره مقام

3 Şa'ban 1341 Saat 8²¹

Dergâhın yönetimi bundan sonra Mehmed Şemseddin Efendi'nin kardeşi ve Abdî Efendi'nin damadı Ali Haydar Efendi'ye geçmiştir. Ali Haydar Efendi'ye bu görev, 24 Receb 1343 (18 Şubat 1925) günü verilmiş, aynı senenin Mart ayında bir Pazar gecesi İncirli Eşrefzâde Dergâhı şeyhi Fahreddin Efendi, Numaniye Dergâhı şeyhi Safiyyuddin Efendi'nin de buldukları bir zikir meclisinde Mehmed Şemseddin Efendi tarafından posta oturtulmuştur. Bu merasim için Mehmed Şemseddin Efendi şu beyitle tarih düşürmüştür:

Heft deryâdan çıkardım dürr gibi târihini

Tekye-i Seyyid Usûl'e şeyhdir Haydar Ali

6 Şaban 1343/2 Mart 1341

²¹ Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, s. 419.

Dergâhın son post-nişini Şeyh Ali Haydar Efendi

Ancak Ali Haydar Efendi'nin görevi kısa sürecektir, zira 30 Kasım 1925 günü yürürlüğe giren 677 sayılı kanunla tüm tekke ve zaviyelerle beraber Seyyid Usul Dergâhı'ndaki resmi hizmetler sona ermiştir²².

Ali Haydar Efendi'nin ailesi bir süre dergâhta ikâmet etmiş, ancak daha sonra burası Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olduğundan ilgili dairenin memurları için lojman haline getirilmiştir. 2005 yılında Bursa Osmangazi Belediyesine restorasyon için tahsis edilen dergâhın ayakta kalan ahşap harem kısmı yıkılarak yeniden yapılmış, tamamen yok olan tevhidhane ise kayıtlardan hareketle çizimi yapılmış ve buna göre yeniden inşa edilmiştir.

Bahçede altmış civarında mezar taşının bulunduğu hazîre elden geçirilmiş ve toprak altından birçok taş çıkarılmıştır. Hazîrede olması gereken kimi taşlar ise ya yok olmuş veya bulunamamıştır. Hazîrede Zeynî mezar taşı diye tabir edilen taşlardan da bulunmakla beraber dergâhın tarihinde Zeyniyye tarikatı ile ilgili bilgilere rastlanılmamıştır.

²² Geniş bilgi için bk. Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1980, s. 327-333.

Resim: 7 Kadirî Eşrefî mezar taşı

*Merhûm ve mağfûrun leh
Tarîk-ı Eşrefî el-Kâdirî
eş-Şeyh Süleymân
rûhî Efendi
rûhıçûn
el-Fâtîha sene 1263 ZA*

Cami, tekke, medrese gibi müesseselerin yanında bulunan ve küçük çaplı mezarlık olarak nitelendirilen hazîreler ve buralarda bulunan mezar taşları tarih araştırmaları açısından oldukça önemlidir. Özellikle yanında bulunduğu müessesenin tarihini yazmak için hazîrelerinin mutlaka incelenmesi gereklidir. Seyyid Usûl Dergâhı'nın hazîresi de Bursa'da bulunan önemli hazîrelerden birisidir. Yaklaşık 50 civarında mezar taşı bulunmaktadır ve dergâhın tarihçesi açısından oldukça önemlidir. Hazîrede dergâhta görev yapanların yanı sıra, bir tarikata mensup olmayan, ancak buraya defnedilen birçok kişiye ait mezar taşları da vardır. Bu yazıda adı geçen dergâhta görev yapan meşâyıha ait mezar taşları ile bir tarikata bağlı diğer meşâyıha ait mezar taşları incelenmiştir. Ancak diğer taşlar da okunmuş ve başka bir çalışmada değerlendirilecektir.

Seyyid Usûl Dergâhı hazîresinin restorasyon öncesi hali.

Seyyid Usûl Dergâhı ve hazîresi restorasyondan sonra.
KARAR-I ŞEMSÎ'ye göre , (s. 46) Seyyid Usûl Dergâhındaki mezarlar:

<u>İsim ve şöhreti</u>	<u>Mümtaza-i Sıfat</u>	<u>Târîh-i vefatı</u>	<u>Mahall-i medfeni</u>
Seyyid Usûl el-Buhârî	mazannadan	894	mahal-i mahsûsada
Hüseyin Ağa ibn Hacı Dede	mazannadan	1190	taşı var
Dervîş Ahmed bin Ahmed el-Bağdadî (Tarîk-i Kâdiriyye'den)		1199	taşı var
Mahmud Beşe	Tarîk-i Kâdiriyye'den	1205	Taşı var
Eş-Şeyh Ahmed Efendi el-Kâdirî	Dergâh şeyhi	1225	Taşı var
Eş-Şeyh İbrahim Dede el-Kâdirî	Dergâh şeyhi	1273	taşı var
Süleyman Rûhî Efendi	Tarîk-ı Eşrefiyye'den	1263	taşı var
Hacı Dedezâde Mehmed Beşe Bey	Tarîk-ı Eşrefiyye'den	1229	taşı var
Abdurrahim Efendi ibn Muhibullah Ef. Tarîk-ı Eşrefiyye'den		1284	gayr-i muayyen
Eş-Şeyh Muhibullah Efendi el-Amidî	Dergâh şeyhi	1293	dergâh
kapusının solunda, taşı yoktur, servi dibinde			
Eş-Şeyh Fazlî Efendi ibn Muhibullah	dergâh şeyhi	1301	dergâh
kapusının solunda, taş yoktur, servi dibinde			
Eş-Şeyh Ahmed Hamdî Baba Efendi	Uşşakî meşayihından	1319	
kapusının solunda, taşı vardır			
Eş-Şeyh Mustafa Baba Hacı Baba	Kadirî hulefasından	1324	taşı
yoktur (Numaniyye Tekkesi hulefasındandır, mazannadandır),			
Eş-Şeyh İsmail Efendi	Uşşakiyye'den	1334	taşı
vardır (tarihini fakir söyledim)			
Eş-Şeyh Şûkrî Efendi Karamazak Şeyhi	Uşşakiyye'den	1337	taşı
yoktur			
Eş-Şeyh İbrahim Sirozî?	Rifaiyye'den	1338	taşı
yoktur			
Eş-Şeyh Yunus Dede	Uşşakiyye'den	1340	taşı
vardır (tarihini fakir söyledim)			
Eş-Şeyh Halil Efendi Yemeryeli?	Kâdirî ve Nakşî	1342	taşı
yoktur			
Şerife Hadice Hanım Bâni-i Sâni Zuhurî Efendini vâlidisi.....		1252	taşı
vardır (meşhur Şeyh Bahaeddin Efedinin kâin validesidir.)			
Şehîde	mezar taşı vardır.		
Abdi Efendi ibn Fazlî Efendi	Dergâh şeyhi	1343	Ceddi
Muhibullah Efendi'nin kabrindedir, servi dibinde		956	
Hacı Ahmed bin Emîr	medreseyi yapan	Dergâh	Kapısının
eşiğindedir.			
Perî Peyker Cafer Çelebi	Seyyid Usûl tekyesini	Medrese yapan	
	Otelin divarı dibinde kalmıştır.		
Abdî Efendi'nin kâin validesi Âdile Hanım Şeyha		1326	gayr-ı muayyen.
muayyen.			
Hafidesi Zehra bint-i Emin Ağa	1334		gayr-ı muayyen.

سید اصول رطبه قرستانی و هموار

سید اصول رطبه قرستانی و هموار	محل نشانی	سنایه	صفحه	هم در دست
سید اصول البخاری	رکاه هدیستانه من موصوفه ده	۸۹۶	۱	سید اصول البخاری
	صحن دار	۱۱۹۰	۲	حبه اغانی حاجه دره
	"	۱۱۸۹	۳	درودیه احمدیه احمد بخاری
	"	۱۲۰۰	۴	محمودیه
	"	۱۲۲۵	۵	الشیخ احمد افق الغاری
	"	۱۲۷۷	۶	" ایلم دره "
	"	۱۲۶۴	۷	سپاه روی افق
	"	۱۲۵۸	۸	طاب درودیه محمد سید علی
	"	۱۲۸۴	۹	عبد الرحمان افق ایلم بخاری
	رکاه قلابیه هدیستانه صحن موصوفه دره	۱۲۹۴	۱۰	الشیخ احمد افق الغاری
	"	۱۳۰۳	۱۱	" فضل افق ایلم بخاری "
	صحن دار دره	۱۳۱۹	۱۲	احمد رحمان بیافق
نصایح نیکه موصوفه دره مقله دره	نویقه	۱۳۴۴	۱۳	مطالع بیافق بیافق
نارنجی فیه سوسوم	دار دره	۱۳۴۴	۱۴	اسحاق افق
	"	۱۳۴۷	۱۵	سوی افق قه زنده
	"	۱۳۴۸	۱۶	ابوالفضل سیرری
نارنجی فیه سوسوم	دار دره	۱۳۴۰	۱۷	پوش دره
	نویقه	۱۳۴۴	۱۸	عبد افق جریه
سوسوم بیافق بیافق فیه قلمه دار دره	دار دره	۱۳۵۴	۱۹	سلفی فیه قلمه بیافق بیافق فیه قلمه دار دره
ده قلمه سوسوم دره قلمه	دار دره		۲۰	شبهه
	"	۱۳۴۴	۲۱	عبد افق ایلم فضل افق
		۹۵۶	۲۲	حاجه احمد بیافق
	قلمه سوسوم دره		۲۳	سید احمد بیافق
	ادوات دوازی دینه و سوسوم		۲۴	سید احمد بیافق
	عزیمه	۱۳۲۶	۲۵	عبد افق فیه قلمه دار دره قلمه سوسوم
	"	۱۳۴۴	۲۶	فضل افق زلفا سوسوم

Belge 1- Mehmed Şemseddin Efendi, Karâr-ı Şemsî, s.46.

Kaynakça

- Akbulut, İsmail, *Bursa'da Sa'diye Kültürü ve Zincirî Ali Efendi Zaviyesi*, UÜSBE, basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1996.
- Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, Haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever, Bursa 2000.
- Başbakanlı Osmanlı Arşivleri, A. MKT. NZD, 289/20. (25 M 1276).
- Çetin, Atilla, "Altıparmak'ta Seyyid Usul Dergâhı", *Uluslar arası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu*, Haz. Mehmet Temelli, Bursa 2005.
- Hasan Tâib Efendi, *Hâtıra Yâhud Mir'ât-ı Burûsa*, Hüdâvendigâr Vilayet Matbaası 1323.
- Hızlı, Mefail, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul 1998.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul, 2006, IV.
- İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa Hüdâvendigâr Vilayeti Matbaası 1302 (1884).
- Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1980.
- Kılıç, Mahmut Erol, "Bursa'da Uşşâkiler", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, Haz. Ramis Dara, Bursa 2002.
- Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Fatih Millet Kütüphanesi, No:1098.
- Mehmed Şemseddin Efendi, *Karâr-ı Şemsî*, Safiyüddin Erhan'daki yazma nüsha.
- Mehmed Şemseddin (Ulusoy), *Yâdigâr-ı Şemsî Bursa Dergâhları*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa 1997.